

Z DZIEJÓW KARTOGRAFII

Tom XV

DAWNA
KARTOGRAFIA MIAST

POLISH ACADEMY OF SCIENCES
L.&A. BIRKENMAJER INSTITUTE OF THE HISTORY OF SCIENCE
TEAM FOR THE HISTORY OF CARTOGRAPHY
THE STATE ARCHIVE OF THE CAPITAL CITY OF WARSAW
THE WARSAW SURVEYING COMPANY
SOCIETY OF FRIENDS
OF ARCHIVE OF THE CAPITAL CITY OF WARSAW

FROM THE HISTORY OF CARTOGRAPHY
Volume XV

OLD CARTOGRAPHY OF TOWNS

Edited by
JERZY OSTROWSKI and PAWEŁ E. WESZPIŃSKI

WARSZAWA 2011

INSTYTUT HISTORII NAUKI im. L. i A. Birkenmajerów
POLSKIEJ AKADEMII NAUK
ZESPÓŁ HISTORII KARTOGRAFII
ARCHIWUM PAŃSTWOWE M.ST. WARSZAWY
WARSZAWSKIE PRZEDSIĘBIORSTWO GEODEZYJNE S.A.
STOWARZYSZENIE PRZYJACIÓŁ
ARCHIWUM PAŃSTWOWEGO M.ST. WARSZAWY

Z DZIEJÓW KARTOGRAFII
Tom XV

DAWNA KARTOGRAFIA MIAST

Pod redakcją
JERZEGO OSTROWSKIEGO i PAWŁA E. WESZPIŃSKIEGO

WARSZAWA 2011

Opracowanie redakcyjne
Jerzy Ostrowski, Paweł E. Weszpiński

Recenzenci
Prof. dr hab. Stanisław Alexandrowicz
Prof. dr hab. Mieczysław Sirko

Redakcja techniczna i łamanie
Paulina Waszkiewicz

Weryfikacja językowa
Joanna Dojnik

Tłumaczenie przedmowy i streszczeń na język angielski
Agata i Małgorzata Bernatowicz oraz autorzy

Tłumaczenie artykułów rosyjskojęzycznych na język polski
Paweł E. Weszpiński

Projekt okładki
Paweł E. Weszpiński

Publikacja dofinansowana ze środków
Głównego Urzędu Geodezji i Kartografii

Wydawnictwa IHN PAN
Nowy Świat 72 00-330 Warszawa
tel. 22 6572714
e-mail: ihn@ihnpan.waw.pl

© by: IHN PAN, APW, WPG S.A., SP APW

ISSN: 0138-0850

ISBN:
978-83-86062-06-5
978-83-928532-7-5
978-83-933852-0-1
978-83-921836-7-9

Druk i oprawa: Zakład Graficzny Uniwersytetu Warszawskiego
Druk ukończono w grudniu 2011

SPIS TREŚCI

<i>Jerzy Ostrowski, Paweł E. Wespiański</i> Przedmowa	13
---	----

*

<i>Lucyna Szaniawska</i> Znaki graficzne miast stosowane na mapach do końca XVIII wieku	21
<i>Jarosław Łuczyński</i> Miasta Rzeczypospolitej na planach i widokach w <i>Civitates Orbis Terrarum</i> Georga Brauna i Franza Hogenberga (rozważania nad treścią ikonograficzną)	59
<i>Ewa Szyrkiewicz</i> Plan Wrocławia Bartla Weihnera (ojca) i Bartla Weihnera (syna) z 1562 roku – jego zawartość informacyjna, wiarygodność i przydatność	85
<i>Radosław Skrycki</i> Rękopiśmienne plany Szczecina Gerharda Corneliusa von Walrave z pierwszej połowy XVIII wieku w zbiorach Muzeum Narodowego w Szczecinie	95
<i>Anna Osowska</i> Plany i widoki miast w kartograficznej kolekcji Machnizkich	113

**

<i>Dorota Gazicka-Wójtowicz, Irena Grzybowska</i> Najstarsze plany miast polskich w zbiorach Centralnej Biblioteki Geografii i Ochrony Środowiska IGiPZ PAN	129
<i>Dorota Bartnik</i> Lindleyowskie plany wodociągów i kanalizacji miasta Łodzi w zbiorach Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego	137
<i>Krzysztof Grochowski</i> Dawne plany Poznania (do 1945 roku) w zbiorach Biblioteki Raczyńskich	153
<i>Janina Stoksik</i> Plany i widoki miast z okresu I Rzeczypospolitej w zasobie Archiwum Państwowego w Krakowie i ich twórcy	161
<i>Anna Sokół</i> Źródła kartograficzne do historii miast od końca XVIII wieku do 1918 roku w zasobie Archiwum Państwowego w Krakowie	185

Сергей Нелипович

- Картографические материалы по городу Варшаве в фондах
и коллекциях Российского государственного
военно-исторического архива (обзор архивных фондов) 201**

Siergiej Nielipowicz

- Materiały kartograficzne dotyczące Warszawy w zbiorach
Rosyjskiego Państwowego Archiwum Wojskowo-Historycznego 217**

Paweł E. Wespiański

- Z badań obrazu zabudowy na dawnych planach Warszawy 223**

Teresa Krogulec

- Artystyczne walory dawnych planów ze zbiorów Muzeum
Historycznego m.st. Warszawy 241**

Henryk Bartoszewicz

- Rewiry żydowskie w miastach Księstwa Warszawskiego
i Królestwa Polskiego w świetle map wielkoskalowych 259**

Adam Jankiewicz

- Dawne plany miast – sytuacja rzeczywista czy projektowana?
Na przykładzie *Delineacji* A. Hiża i H. Jędrzejowskiego z 1771 roku 289**

Andrzej Konias, Krzysztof Strzelecki

- Dawne plany miasta Słupska od XVIII do końca XIX wieku 299**

Piotr Grabowski

- Obraz rozwoju urbanistycznego i warunków przyrodniczych
Olsztyna w XIX i XX wieku na planach miasta z lat 1800–1946 315**

Waldemar Spallek

- Dawne plany małych miast górnośląskich na przykładzie Krapkowic 329**

Wojciech Zalewski

- Rozwój Wrocławia w latach 1850–1939 w świetle archiwalnych
materiałów kartograficznych 349**

Людмила Кильдюшевская

- Санкт-Петербург. 300 лет на планах и картах 373**

Ludmila Kildiuszewska

- Petersburg – 300 lat na planach i mapach 385**

Beata Medyńska-Gulij

- Potencjał informacyjny map topograficznych z drugiej
połowy XVIII wieku dla przestrzeni miast wielkopolskich 395**

Dariusz Lorek

- Mapa topograficzna *Urmessstischblätter* z lat 1828–1832 jako źródło informacji o przestrzeni miejskiej w Wielkopolsce** 411

Wiesław Sieradzan

- Zainteresowania dawną kartografią miejską Bernharda Schmida (1872–1947) – ostatniego niemieckiego konserwatora zabytków w Malborku** 421

Beata Konopska

- Cenzura wobec polskich planów miast od zakończenia drugiej wojny światowej do podpisania Układu Warszawskiego** 429

Kamil Nieścioruk

- Archiwalne materiały kartograficzne jako źródło informacji o przekształceniach przestrzeni dawnej strefy podmiejskiej** 445

Katarzyna Kowalik, Jarosław Suchożębski

- Wykorzystanie archiwalnych map i planów do analizy zmian starorzeczy Wisły w okolicach Warszawy.** 455

Wolfgang Kreft, Dariusz Przybytek, Grzegorz Strauchold

- Projekt „Historyczno-topograficznego atlasu miast śląskich”** 465

Albina Mościcka, Marek Marzec

- Archiwalia kartograficzne w badaniach naukowych na przykładzie zasobów Polska.pl** 475

Jacek Uchański, Piotr Falkowski

- Nowoczesne narzędzia przekazu kartograficznego wykorzystujące fotograficzne dane źródłowe na przykładzie ortofotomapy zniszczonej działaniami wojennymi Warszawy** 489

Marek Ostrowski

- Od Panoramy Warszawy Przełomu Tysiącleci do Warszawskiego Tryptyku Edukacyjnego i dalej** 505

Jaromir Kolejka

- Dokumentacja kartograficzna krajobrazu przemysłowego (Streszczenie)** 515

Główny Urząd Geodezji i Kartografii

- Rozwój kartografii w internecie a krajowy portal informacji przestrzennej** 529

Główny Urząd Geodezji i Kartografii

- Baza Danych Obiektów Topograficznych jako referencyjne źródło danych dla kartografii.** 533

Jerzy Ostrowski

Piśmiennictwo o dawnych planach i widokach miast polskich 1983–2010 (Materiały do bibliografii)	537
I. Zagadnienia ogólne. Zbiory artykułów i referatów	539
II. O planach i widokach wielu różnych miast	
1. W obcych zbiorach kartograficznych	540
2. W polskich zbiorach kartograficznych	543
III. O planach i widokach jednego miasta	556
Indeks osób	579
Indeks miast	582

CONTENTS

<i>Jerzy Ostrowski, Paweł E. Weszpiński</i>	
Preface	17

*

<i>Lucyna Szaniawska</i>	
Town graphic symbols applied in medium- and small-scale maps until the end of the 18th century	21

<i>Jarosław Łuczyński</i>	
Towns of the Polish-Lithuanian Commonwealth on the plans and panoramas in „Civitates Orbis Terrarum” by Georg Braun and Franz Hogenberg (some considerations of iconographic contents)	59

<i>Ewa Szynekiewicz</i>	
Plan of the city of Wrocław made by Bartel Weihner and his son Bartel in 1562 – its contents, reliability and usability	85

<i>Radosław Skrycki</i>	
Manuscript maps of Stettin (Szczecin) by Gerhard Cornelius von Walgrawe from the first half of 18th century in the collection of the National Museum in Szczecin	95

<i>Anna Osowska</i>	
Plans and views of towns in the cartographical collection of Machnizky family	113

**

<i>Dorota Gazicka-Wojtowicz, Irena Grzybowska</i>	
The oldest maps of Polish cities in the collection of the Central Library of Geography and Environmental Protection in Warsaw	129

<i>Dorota Bartnik</i>	
The Lindley plans of Łódź water supply and sewage system in the collection of Łódź University Library	137

<i>Krzysztof Grochowski</i>	
The old maps of Poznań (until 1945) in the collections of the Raczyński Library in Poznań	153

<i>Janina Stoksik</i>	
Maps and views of towns from the period of the Polish-Lithuanian Commonwealth in the State Archives in Cracow, and their creators	161

<i>Anna Sokół</i>	
Cartographic sources for research on the history of towns from the late 18th century to 1918 in the State Archives in Cracow	185

Sergey Nelipovich

- Cartographic sources concerning Warsaw in the collections of the Russian State Military-Historical Archives in Moscow 201**

Paweł E. Wespiański

- Excerpts from studies on images of built-up areas on old maps of Warsaw 223**

Teresa Krogulec

- Artistic value of old city maps from the collection of the Historical Museum of Warsaw 241**

Henryk Bartoszewicz

- Jewish districts in the towns of Duchy of Warsaw and Kingdom of Poland on large-scale maps 259**

Adam Jankiewicz

- Old city maps. A real situation or a projected one? – based on the example of *Delineacya* by H. Hiż and H. Jędrzejowski from 1771 289**

Andrzej Konias, Krzysztof Strzelecki

- Old city maps of Słupsk from the 18th to the end of 19th century 299**

Piotr Grabowski

- Picture of urban development and natural features in Olsztyn (Allenstein) in the 19th and 20th centuries on city maps from 1800–1946 . . 315**

Waldemar Spallek

- Old plans of small towns in Upper Silesia with plans of Krapkowice 329**

Wojciech Zalewski

- The development of the city of Wrocław between 1850 and 1939 in accordance to archival cartographic materials 349**

Ludmila Kildyushevskaya

- Saint Petersburg – 300 years of its presence on maps and plans 373**

Beata Medyńska-Gulij

- The information potential of topographic maps from the second half of the 18th century as regards the space of cities and towns in Greater Poland 395**

Dariusz Lorek

- The *Urmessstischblätter* topographic map at the scale of 1:25 000 as a source of information about municipal space in Greater Poland . . 411**

Wiesław Sieradzan

- The interest of Bernhard Schmid (1872–1947) – the last German conservator Mariejburg (Malbork) – in old urban cartography** 421

Beata Konopska

- Censorship of Polish city maps from the end of World War II to signing of the Warsaw Pact** 429

Kamil Nieścioruk

- Cartographic archive materials as a source of information about space transformation in former suburban areas** 445

Katarzyna Kowalik, Jarosław Suchożębski

- The use of archival maps and plans for the analysis of changes in old river-beds of the Vistula River in the vicinity of Warsaw** 455

Wolfgang Kreft, Dariusz Przybytek, Grzegorz Strauchold

- Project entitled „Historical and topographical atlas of Silesian towns” . .** 465

Albina Mościcka, Marek Marzec

- Cartographic heritage in scientific research on the basis of Polska.pl portal resources** 475

Jacek Uchański, Piotr Falkowski

- Modern tools of cartographic communication utilizing architectonic source data on the example of the orthophotomap of destroyed Warsaw** 489

Marek Ostrowski

- From the Panorama of Warsaw at the Turn of the Millennium to the Warsaw Educational Triptych and ahead** 505

Jaromir Kolejka

- Cartographic documentation of post-industrial landscape** 515

Head Office of Geodesy and Cartography

- The development of cartography on the Internet and national spatial data portal** 529

Head Office of Geodesy and Cartography

- The Database of Topographic Objects as a source of reference data for cartography** 533

Jerzy Ostrowski

- Literature on the subject of old maps and views of Polish towns 1983–2010 (Materials for bibliography)** 537
- I. General issues. Collections of articles and papers 539

II. Publications concerning maps and views of various towns	
1. Held in map collections abroad	540
2. Held in map collections in Poland	543
III. Publications concerning maps and views of one town	556
Index of persons	579
Index of towns	582

Dawne plany miasta Słupska od XVIII do końca XIX wieku

1. Archiwalne pomoce informacyjne

Biorąc za podstawę zakres i pewność informacji, archiwalne pomoce informacyjne można podzielić na kilka grup. Do pierwszej należy zaliczyć te, które obejmują swoim zasięgiem zasób archiwalny zgromadzony we wszystkich archiwach państwowych, bez względu na rodzaj nośnika i stan opracowania. Są to kartoteki i spisy zbiorów archiwalnych oraz różnego rodzaju informatory archiwalne. Następną grupę stanowią pomoce o zasięgu lokalnym, obejmujące zasób jednego archiwum, np. przewodniki po zasobie archiwum oraz wykazy zbiorów archiwalnych. Kolejna grupa to inwentarze zbiorów archiwalnych, przewodniki po tych zbiorach oraz pomoce dodatkowe do inwentarzy (np. indeksy). Oddzielną grupę stanowią pomoce specjalne sporządzone do celów pogłębienia i skoncentrowania informacji o określonych rodzajach dokumentacji, w tym również kartograficznej. Są to różnego rodzaju katalogi, w tym katalogi planów miast (M. Lewandowska 1984).

Najczęściej przedmiotem opracowań jest zasób kartograficzny określonego archiwum, biblioteki lub muzeum. Istotnym walorem informacyjnym tego typu pomocy jest szczegółowe omówienie treści planu i wskazanie dokładnego adresu źródła. Cechuje je największa głębia informacji oraz – dzięki opublikowaniu – szeroka dostępność. Opisy jednostek katalogowych rozpoczyna najczęściej data wykonania obiektów, a następnie podawane są kolejno: nazwa miejscowości (z określeniem dokładniejszego położenia w stosunku do większych miast), tytuł, skrótowa informacja o treści mapy lub planu, nazwisko autora, jego funkcje, skala, opis techniki wykonania, sygnatura (nazwa zbioru i numer planu). Opisom nadaje się układ alfabetyczno-chronologiczny, a w przypadku dużej liczby planów dotyczących jednego miasta – dodatkowo rzeczowo-chronologiczny. Do publikacji sporządza się również indeksy wykonawców i nazw geograficznych, natomiast wstęp do opracowania informuje o losach narastania materiałów kartograficznych i ich stanie (M. Lewandowska 1984).

2. Zbiory Muzeum Pomorza Środkowego w Słupsku

Dział Biblioteczno-Archiwalny Muzeum Pomorza Środkowego w Słupsku gromadzi ogólną literaturę informacyjną, a także specjalistyczną związaną z problematyką historii Pomorza oraz ściśle z profilem muzeum i jego zbiorami. Oprócz publikacji ogólnych gromadzone są wydawnictwa periodyczne: opracowania zwarte, monografie, podstawowe wydawnictwa encyklopedyczne, słowniki, roczniki oraz katalogi i informatory. Księgozbiór obejmuje 15 310 woluminów, prasa – 3 485 pozycji. Na zbiory specjalne (kolekcja starodruków licząca 315 pozycji, kartografia – 166 map i planów oraz archiwalia – 94 egzemplarze) składają się druki o treściach gospodarczo-politycznych i społeczno-kulturalnych Pomorza Zachodniego, kronikarstwo pomorskie, rozprawy naukowe oraz regionalne druki okolicznościowe. Szczególnie cenny zbiór stanowią druki o treściach sakralnych, zwłaszcza te, do których istnieją dane dotyczące ostatniego użytkowania. W zbiorach kartograficznych znajdują się jedne z najstarszych znanych zabytków kartografii pomorskiej (<http://www.muzeum.slupsk.pl>, grudzień 2008).

Przeprowadzenie rekonstrukcji badanego obszaru na podstawie planów Słupska możliwe było dzięki uprzejmości osób pracujących w muzeum.

3. Uwarunkowania historyczne położenia i rozwoju miasta

Słupia odegrała szczególnie ważną rolę we wczesnym osadnictwie na terenie miasta. Na dawnych materiałach kartograficznych można zauważyć, że dzisiejsze koryto Słupi różni się znacznie od pierwotnego. Aby osada mogła się powiększać i przybrać postać miasta, w 1310 roku za sprawą margrabiów brandenburskich zdecydowano się na relokację Słupska na lewobrzeżny brzeg Słupi. To nadało mu zachowany do dzisiaj trapezowaty kształt. Genezy tego kształtu dopatrywać się należy w warunkach fizjograficznych – od strony południowej w dość znacznym spadku terenu i zachowanych do dziś mokradłach, zaś od strony północnej w powstałych zagłębieniach terenu rozlewiskach, które hamowały rozwój miasta. Teren zamknięty trapezoidalnym zarysem został rozplanowany według schematu szachownicowego z prawie kwadratowym rynkiem (Z. Świechowski, J. Mertka 1958).

Główne kierunki komunikacyjne wyznaczały rozmieszczenie wylotów najważniejszych ulic i usytuowanie bram. W średniowieczu do miasta wiodły cztery bramy (do dzisiaj pozostały dwie): Brama Nowa (z około 1500 roku), stanowiąca ze swoimi potężnymi ceglanyimi murami i barokowym hełmem jeden z najbardziej typowych elementów architektury Słupska – zamyka wjazd od strony Szczecina, Brama Młyńska (z około 1400 roku) – uszkodzona w czasie działań wojennych w 1945 roku i odbudowana – wjazd od strony Gdańska, Brama Holstenów (Ciesielska) – drogę do Ustki oraz Brama Kowalska – kierunek od strony Gardny i Smołdzina. Na początku XVI w. na południowym obrzeżu miasta

wzniesiono zamek, który zwieńczył krajobraz średniowiecznego układu urbanistycznego Słupska (O. Eulitz 1926)¹.

Wytyczenie murami granic miasta na początku XIV w. wywołało dalszy skutek – wytworzenie się systemu koncentrycznych dróg objazdowych, które z czasem posłużyły za podstawę do rozmieszczania luźnych elementów zabudowy. Zgodnie z przepisami miejskimi, mającymi na względzie skutki sanitarne i bezpieczeństwo, przedmieście garncarskie i fundacje szpitalne zlokalizowane zostały poza obrębem murów. Przedmieście garncarskie, po którym została nazwa ulicy Garncarskiej, znajdowało się na prawym brzegu rzeki, naprzeciwko zamku. Instytucje szpitalne natomiast umieszczono przed Bramą Nową przy trakcie szczecińskim. Był tam szpital pod wezwaniem Świętego Ducha i drugi św. Jerzego z kaplicą (J. Spors 1987).

Stan ten w zasadzie bez większych zmian przetrwał od średniowiecza do początku XIX wieku. Jedynym poważniejszym przeobrażeniem było zbudowanie systemu wałów ziemnych z bastionami około roku 1630, w trakcie wojny trzydziestoletniej. Gwałtowny przyrost ludności w ciągu XIX w. spowodował budowę dzielnic kilkakrotnie przewyższających rozmiarami ośrodek historyczny.

Jednocześnie na miejscu XVII-wiecznych fortyfikacji powstały planty otaczające od południowego-zachodu i północnego-wschodu ośrodek średniowieczny wraz z zabudową. Obszar Starego Miasta został przecięty dodatkowymi arteriami i w znacznym stopniu uzyskał istniejącą do dziś zabudowę.

Ważnym czynnikiem w tym obrazie były obwarowania. Z aktu lokacyjnego wiemy, że pierwotne obwarowania miały być wykonane z dyli drewnianych. O istnieniu takich właśnie palisadowych umocnień od strony klasztoru dominikanów mówi potwierdzenie nadań Mestwina II przez księcia Warcisława w roku 1325, natomiast już w 1376 roku jest mowa o murach miejskich. W ciągu pięćdziesięciu lat nastąpiła więc wymiana drewnianych umocnień na murowane z kamienia i cegły.

Analiza zachowanych partii murów świadczy, że wymiana ta postępowała stopniowo. Najpierw wzniesiono odcinki murów od bardziej zagrożonej strony południowo-wschodniej. Mury pierwotnie bronione były fosą wypełnioną wodą z okolicznych strumieni. Pierścień murów, który stracił swoje znaczenie militarne z chwilą powstania fortyfikacji ziemnych, zachował pewne znaczenie administracyjno-gospodarcze aż do XIX wieku. W tym okresie nastąpiła jego częściowa likwidacja: rozebranie Wieży Prochowej w roku 1834, usunięcie Bramy Kowalskiej jeszcze w pierwszej połowie XIX w. i zburzenie bramy Holstenów (Ciesielskiej). Większe prace rozbiórkowe, które doprowadziły do dzisiejszego stanu, przeprowadzono około roku 1850 (O. Eulitz 1926).

Istniejący do dziś zamek zachował się zniekształconej przebudowami postaci. Dzisiejsza budowla znajduje się poza klasztorem dominikanów nad rzeką. Posesja

¹ Wiernie i proporcjonalnie krajobraz układu miejskiego Słupska narysował holenderski malarz Hans Wolfart ze wzniesienia Radeberg, na mapie Pomorza z około 1618 r. Eilharda Lubinusa.

ta znajdowała się w obrębie murów miejskich. Z dawnych obwarowań pozostały spore odcinki murów oraz otoczona ponurą sławą Baszta Czarownic (Z. Świechowski, J. Mertka 1958).

W 1784 roku było 421 budynków w obrębie murów miejskich i 134 na obszarze „Starego Miasta” oraz przedmieść. Brak miejsca w pierścieniu murów obronnych powodował często przekraczanie przepisów prawa miejskiego, w których przestrzegano przed zabudowywaniem ulic. Przykładem takiego zabudowania były okolice placu Mariackiego. Także mury miejskie, z chwilą, gdy tylko straciły bezpośrednie znaczenie obronne, zaczęły obrastać zabudową (E. Szalewska 2002).

Pomimo burz historii przetrwały wszystkie średniowieczne świątynie wzniesione w obrębie murów lewobrzeżnego miasta. Największa z nich to kościół farny Najświętszej Marii Panny z XIV wieku. Znacznie zniszczony w czasie działań wojennych 1945 roku, został bardzo szybko odbudowany. Kościół św. Jacka zbudowano w XV w., ale fundacją sięga XIII w. i czasów Mściwoja II. Wnętrze kościoła i klasztor uległy zniszczeniu w 1524 roku. Świątynia została odnowiona w 1602 roku i zamieniona na kościół zamkowy. Na północnym krańcu dawnego obwodu murów miejskich znajduje się kościół św. Mikołaja. Gotycką budowlę z XIV/XV wieku od pożaru w 1655 roku użytkowano jako magazyny, remizę, potem jako szkołę. Ponownie zniszczona i wypalona w czasie działań wojennych w 1945 roku, została odbudowana z przeznaczeniem na bibliotekę (S. Szpilewski 2002).

Podczas ostatniej wojny uległa zniszczeniu prawie cała dzielnica w obrębie murów (z wyjątkiem kilku obiektów sakralnych). Pozwoliło to na dokonanie paru ustaleń dotyczących chronologii i charakteru jej zabudowy. Najokazalsza zabudowa zabytkowa była obok rynku przy obecnych ulicach Grodzkiej i Staromiejskiej, podczas gdy ulice Nowobramska i Kowalska miały już wyłącznie zabudowę XIX-wieczną (M. Szypowska, A. Szypowski 1971).

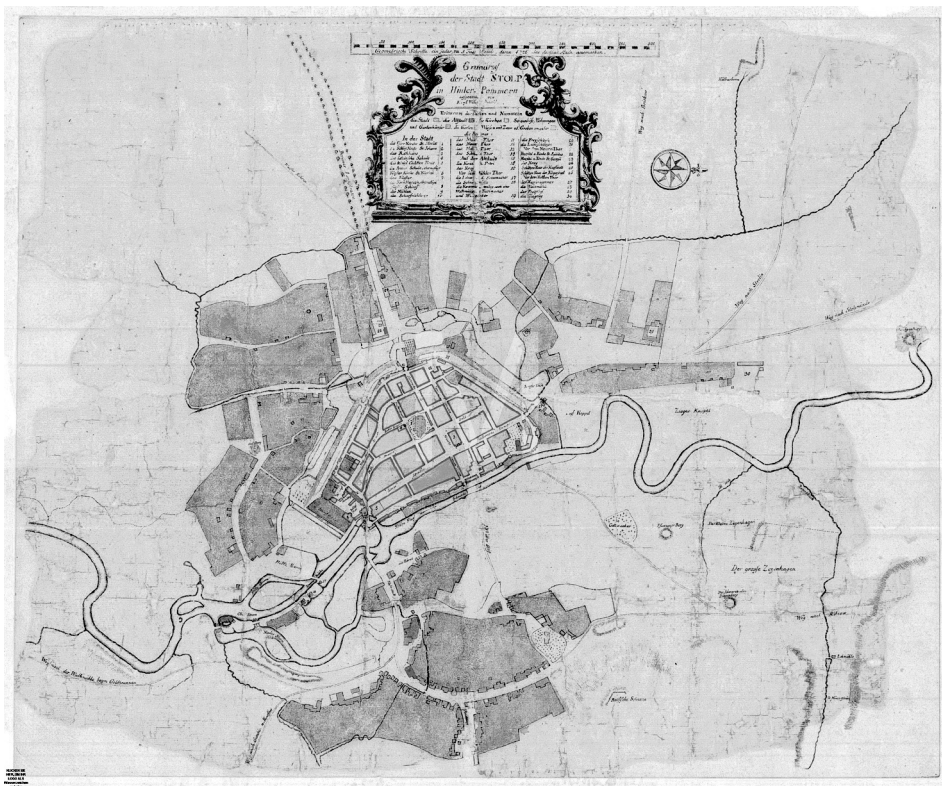
Po odgruzowaniu i odbudowie zrujnowanej starówki centrum Słupska stało się estetyczną, nowoczesną dzielnicą z reprezentacyjnymi lokalami handlowymi i usługowymi. Zachowano – dbając o harmonię i proporcje – najcenniejsze zabytkowe budowle i najważniejsze stare ciągi uliczne, pamiętające jeszcze układ średniowieczny. Odbudowa rozpoczęta w roku 1958 została zakończona w 1964 roku.

4. Archiwalne źródła kartograficzne

Celem artykułu jest pokazanie dynamicznego ujęcia przestrzeni na podstawie wiarygodnych i dokładnych dawnych planów miasta z okresu od XVIII do XX wieku. Plany tu zaprezentowane przechowywane są w zbiorach Muzeum Pomorza Środkowego w Słupsku. Ich sygnatury podajemy po tytułach każdego z opisanych niżej planów.

4.1. Plan miasta z roku 1780

Grundriss der Stadt Stolp in Hinterpommern aufgenommen von Ernst Wilhelm Arndt 1780. W tłumaczeniu na język polski: Plan – rzut poziomy miasta Słupska na Pomorzu Tylnym pomierzony przez Ernsta Wilhelma Arndta w 1780 roku. Sygn. MPŚ/BAK–67, (ryc. 1).

Ryc. 1. Plan – rzut poziomy miasta Słupska na Pomorzu Tylnym pomierzony przez Ernsta Wilhelma Arndta w 1780 roku (zmniejszony, format oryginału 48 × 58 cm). Źródło: zbiory Muzeum Pomorza Środkowego w Słupsku

Plan ten jest zaopatrzony w podziałkę liniową opisaną jednostkami od 50 do 500 co 50. Jednostki te to ówczesna miara – „kroki”. Skala planu wynosi około 1:4000. Rękopiśmienny plan ma format 48 × 58 cm.

Plan jest zorientowany w kierunku zachodnim i obejmuje Śródmieście w obrębie murów obronnych, przyległe tereny zielone, drogę wylotową ze Słupska (Berliner Strasse) oraz strefę młyńską i Słupię płynącą w kierunku miasta.

Rękopis planu utrzymany jest w tonacji barw żółto-zielonych. Elementy miasta przedstawiono w kolorze żółtym, wody na niebiesko, kościoły i obiekty sakralne pokazane są w kolorze pomarańczowym, natomiast tereny łąk i ogrodów mają kolor zielony. Budynki autor przedstawił w kolorze czerwonym, a mury obronne w tonacji jasnopomarańczowej.

Na górze arkusza, pośrodku, znajdują się objaśnienia, umieszczone w ozdobnym kartuszu. Dokonując analizy legendy należy pamiętać, że w czasach, kiedy plan powstawał, rzadko zamieszczano legendę będącą objaśnieniem znaków w dzisiejszym znaczeniu. Plan ten jest podobny do innych ówczesnych opracowań. Legenda zawiera jego tytuł, imię i nazwisko autora oraz datę powstania. Główną treść legendy stanowi objaśnienie trzydziestu sześciu oznaczeń literowych zastosowanych na planie oraz objaśnienie znaków graficznych. Nad legendą umieszczona jest podziałka liniowa.

Pod względem zakresu treści omawiany plan można zakwalifikować jako tematyczny, gdyż powstał na konkretne potrzeby. Jest on pewnego rodzaju „przewodnikiem” dotyczącym położenia Słupska oraz rozmieszczenia ulic i obiektów jego śródmieścia. Autor wykonał pomiar, a następnie szczegółowy plan przestrzeni miasta.

Przedstawienie sieci wodnej na planie jest stosunkowo szczegółowe – pokazano rzekę, małe zbiorniki wodne oraz inne ciekі. Ten element środowiska naturalnego zawsze znajdował miejsce na planach, chociażby ze względu na znaczenie wody dla życia (cele bytowe, transport, pośrednie funkcje obronne).

Sieć ulic w obrębie śródmieścia jest przedstawiona zgodnie z ówczesną rzeczywistością. Wyraźnie pokazany jest na planie układ równoległych i prostopadłych ulic, a ich nazwy pozwalają zlokalizować główne ulice (na przykład wokół kościoła). Poza terenem śródmieścia nie da się zaobserwować wyznaczonych ulic, można jedynie przypuszczać, że widoczne ścieżki między terenami zielonymi pełniły funkcje dróg. Brak zastosowania odpowiedniej sygnatury powoduje, że nie są rozróżnione drogi – brak jest oddzielnego wyróżnienia ulic na przedmieściach oraz traktów poza miastem.

Plan przedstawia kilkanaście kwartałów budynków w mieście i na przedmieściach. Najwyraźniej wyodrębnione są kościoły i zamek. Brak jest jednak jednoznacznego określenia sygnatur tych budynków. O ich znaczeniu dowiadujemy się dzięki legendzie, w której znajdują się objaśnienia zastosowanych oznaczeń literowych. Na terenie przedmieść oznaczone są ciągi kwartałów i pojedyncze budynki. Pojedynczych budynków brak jest natomiast na obszarze Starego Miasta, gdzie zwarta budowa tworzy kwartały. Jest to sposób prezentacji typowy dla planów z końca XVII i początku XVIII wieku.

Można przypuszczać, że w kategorii terenów zielonych obszary wyróżnione na omawianym planie stanowią łąki, pastwiska, ogrody, które znajdują się na przedmieściach. Prawie przy każdym domostwie w tamtym okresie znajdował się teren służący do wypasu zwierząt. W obrębie miasta widnieje kilka skwerów. W legendzie autor opisał wszystkie tereny zielone jako ogrody.

Brak jest prawie całkowicie napisów informujących i ułatwiających orientację. W obrębie Starego Miasta i na przedmieściach można odczytać kilka dodatkowych napisów, pozwalających na lokalizację obiektów.

Na planie przedstawione są dość szczegółowo umocnienia miejskie. Oznaczone są i objaśnione w legendzie mury miejskie wraz z bramami. Mimo, iż niosą one bardzo wiele informacji historycznych o dawnym Słupsku, to z punktu widzenia kartografa sposób ich przedstawienia nie wyróżnia w żaden sposób prezentowanego planu. Są one dość skromne, ale wynika to zapewne z tego, iż Słupsk nigdy nie był twierdzą.

4. 2. Plan miasta z roku 1811

Plan von dem Grundriss der Stadt Stolp im Hinterpommern, vermessen und angefertigt im Jahr 1811 durch Schafft. W tłumaczeniu na język polski: Plan w rzucie poziomym miasta Słupska na Pomorzu Tylnym, pomierzony i wykonany w roku 1811 przez Schaffta. Format 82 × 90 cm. Sygn. MPŚ/BAK-15 (ryc. 2).

Plan ten zawiera podziałkę liniową opisaną od 0 do 150, a jego skala wynosi około 1:2000. Zorientowany jest w kierunku północnym. Obejmuje swoim zasięgiem: od zachodu drogę wylotową ze Słupska – Post Strasse, od wschodu okolice ulicy św. Piotra, od południa – Słupię w kierunku centrum miasta i obszary pastwisk, natomiast od północy wylot Słupi. Rękopis, podobnie jak poprzedni plan, utrzymany jest w tonacji barw żółto-zielonych. Autor przedstawił ogrody w kolorze zielonym, mury obronne w jasnej zieleni, wody oznaczył kolorem niebieskim, budynki w tonacji jasnoczerwonej, drogi w kolorze żółtym.

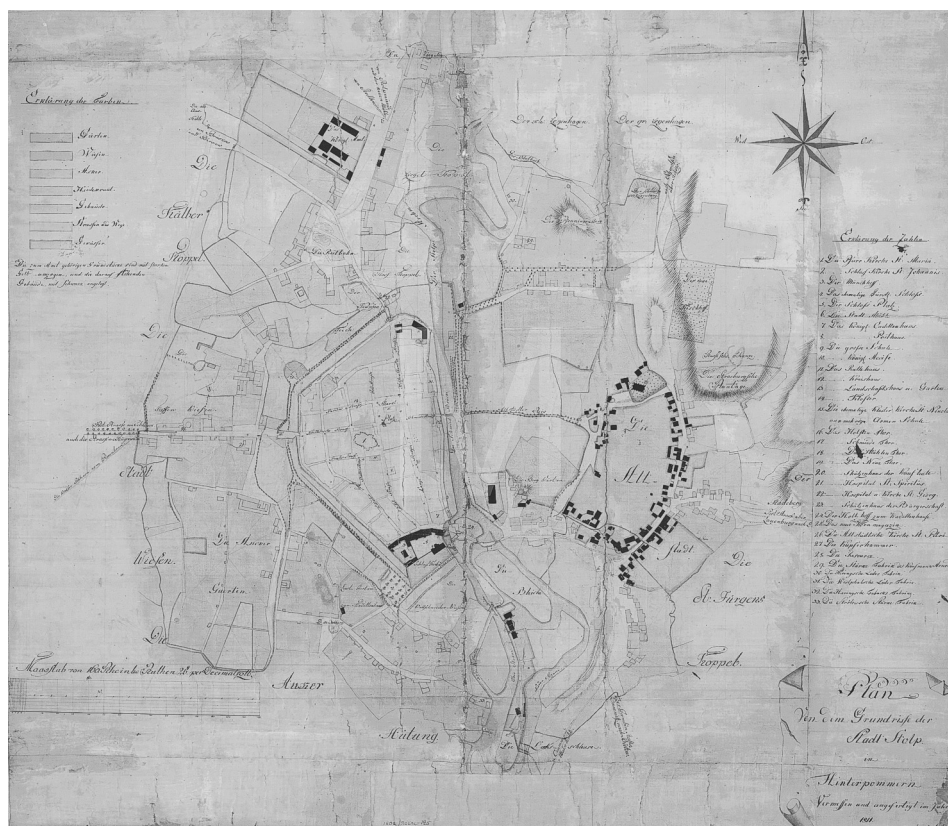
Plan ten charakteryzuje się dwoma rodzajami objaśnień. W lewym górnym rogu znajdują się objaśnienia użytych na planie sygnatur i barw, natomiast po prawej stronie widoczne są objaśnienia oznaczeń liczbowych umieszczonych na planie. Objaśnienia te nie są oddzielone od treści i zostały wkomponowane w tło. Objaśnione są zastosowane 33 oznaczenia liczbowe oraz 7 oznaczeń kolorystyki.

Sieć wodna przedstawiona została dość szczegółowo. Autor pokazał główną rzekę, która przepływa przez miasto – Słupię oraz zbiorniki wodne, które w tamtym okresie znajdowały się na terenie miasta i na przedmieściach.

Poza Starym Miastem drogi przedstawione zostały wyraźnie kolorem żółtym. Na niektórych odcinkach towarzyszą im aleje drzew. Na przedmieściach ulice lub drogi wyznaczają kwartały zabudowy. Na obszarze samego śródmieścia między kwartałami zabudowy dość wyraźnie wyznaczone są ulice, które oprócz wyróżnienia ich kolorem mają podane nazwy.

Zastosowanie jednakowej sygnatury powoduje, że nie można rozróżnić rodzaju dróg. Warto zwrócić uwagę, że na planie tym kropkowaną linią oznaczony jest trakt handlowo-komunikacyjny Szczecin-Gdańsk. Co prawda nie ma żadnego objaśnienia w legendzie, ale można przeczytać o tym w publikacjach dotyczących omawianego okresu i obszaru.

Plan przedstawia kilka rodzajów budynków. Najwyraźniej, bo kolorem czarnym, wyodrębnione zostały niektóre budynki drewniane poza śródmieściem Słupska. Autor w ten sposób podkreślił zabudowę miasta po prawej stronie Słupi, gdzie być może powstała pierwsza osada w Słupsku, która rozbudowywała się znacznie wolniej niż śródmieście. Brak jest wyraźnego wyróżnienia budynków

Ryc. 2. Plan w rzucie poziomym miasta Słupska, pomierzony i wykonany w roku 1811 przez Schaffta (zmniejszony, format oryginału 48 × 56 cm). Źródło: zbiory Muzeum Pomorza Środkowego w Słupsku

kościół i innych obiektów sakralnych sygnaturą krzyża w środku, natomiast są one ponumerowane, a w objaśnieniu liczb można odczytać, że np. nr 1 to Kościół Mariacki. Na terenie przedmieść oznaczone są pojedyncze budynki, kwartały zabudowy, a także ciągi zabudowy szeregowej, natomiast na terenie Starego Miasta zwarta zabudowa tworzy kwartały.

Na omawianym planie duże tereny zielone przedstawione zostały na peryferiach miasta. Autor wszystkie zakwalifikował do jednej kategorii ogrodów, dla-

tego trudno jest wyodrębnić funkcje tych obszarów. Nie wiadomo, czy są one terenami pod wypas zwierząt czy obszarami zieleni rekreacyjnej, jak na przykład skwery i deptaki. Znaczna ich ilość znajduje się w bliskim sąsiedztwie domostw. Można jedynie przypuszczać, że są to łąki, pastwiska lub pola pod uprawę. W samym śródmieściu oznaczony jest jeden zielony skwer.

Szczegółowo wytyczone umocnienia miejskie, jak mury i bramy, oznaczone i objaśnione w legendzie, nie wyróżniają tego planu od innych.

4.3. Plan miasta z lat 1867–1869

Karte von der Stadt Stolp innerhalb der Ringmauer hierzu sechs Sektionen Vorstadte und neue Stadttheile. Section I – aufgenommen durch Zenke 1867–1869. W tłumaczeniu na język polski: Mapa miasta Słupska wewnątrz murów, a ponadto sześć sekcji przedmieść i nowych części miasta. Sekcja I, pomierzył Zenke 1867–1869. Sygn. MPŚ/BAK-17 (ryc. 3).

Plan ten obejmuje od zachodu mury obronne, od wschodu Słupię, od strony północnej wał przed murami, natomiast od południa młyn. Śródmieście otaczają mury obronne od strony zachodniej i północnej, od wschodu ogranicza je rzeka. Rękopis jest wielobarwny, utrzymany w tonacji zieleni i czerwieni, lecz nie zawiera legendy z objaśnieniem znaczenia poszczególnych barw.

Na górze arkusza znajduje się tytuł mapy wraz z nazwiskiem autora i datą powstania. Po prawej stronie umieszczona jest skala planu 1:1000 wraz z podziałką transversalną, a w dolnym prawym rogu jest jeszcze jedna podziałka i informacja o skali.

Plan ten nie zawiera objaśnień użytych znaków graficznych oraz naniesionych oznaczeń literowych i cyfrowych. Arkusz planu przedstawia wyłącznie obszar śródmieścia Słupska, co odróżnia go od wcześniej omawianych.

Sieć wodna na planie reprezentowana jest jedynie przez Słupię, ograniczającą śródmieście Słupska od strony wschodniej. Przebieg ulic w śródmieściu przedstawiony jest zgodnie z ówczesną sytuacją. Wszystkie ulice są nazwane, dzięki czemu nie ma problemów ze zorientowaniem się w układzie Starego Miasta. Pod względem zakresu treści omawiany plan wyróżnia się spośród innych bardzo dużą szczegółowością.

Autor nie wyodrębnił sygnaturą krzyża najbardziej znaczących obiektów zabudowy czyli kościołów. Kościół Mariacki znajduje się w centralnej części planu, lecz o tym, że jest to budynek kościoła, można przypuszczać po charakterystycznym kształcie obrysu przyziemia. Wszystkie wyróżnione pojedyncze zabudowania w obrębie kwartałów zostały oznaczone liczbami. Ich objaśnienia prawdopodobnie znajdują się na oddzielnym arkuszu, całość składała się bowiem – jak informuje tytuł – z siedmiu sekcji.

Ponieważ omawiany plan nie zawiera legendy użytych barw, możemy jedynie przypuszczać, że zielony kolor oznacza tereny zielone. W tej kategorii terenów

jest niewielka liczba wydzieleń. Największą powierzchnię zajmują tereny wokół murów obronnych oraz wzdłuż rzeki. W obrębie śródmieścia pokazane są niewielkie obszary zieleni, które zapewne są skwerkami i deptakami. Widoczne są również obszary zielone wśród zabudowań, mogące być małymi przydomowymi ogródkami.

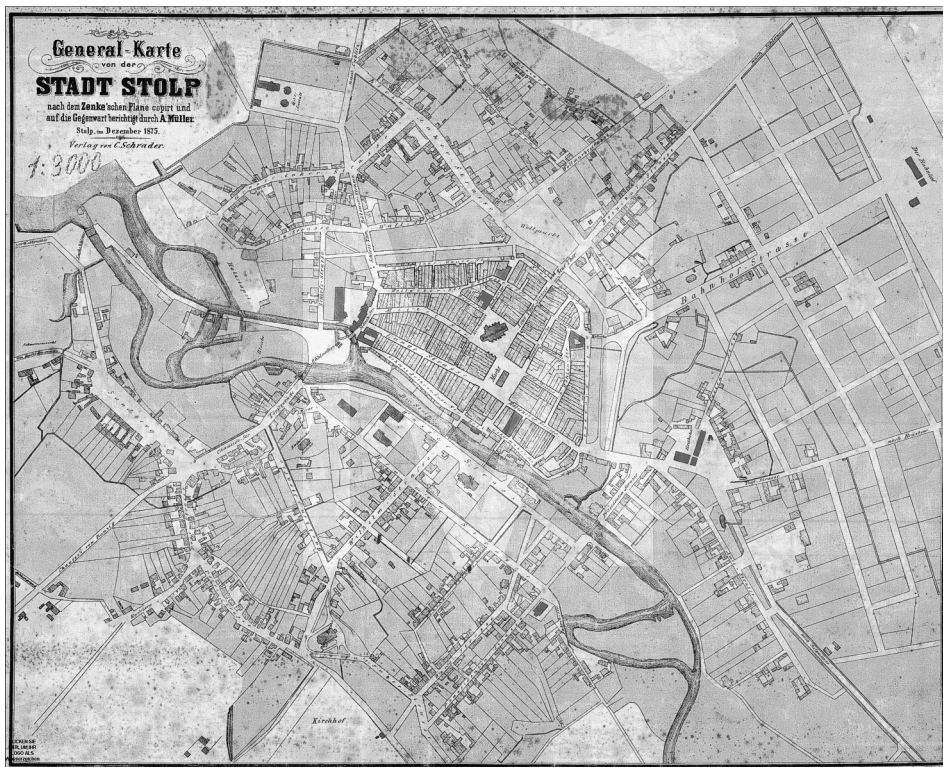

Ryc. 3. Mapa miasta Słupska wewnątrz murów...Sekcja I, pomierzył Zenke (zmniejszona, format oryginału 50 × 33 cm). Źródło: zbiory Muzeum Pomorza Środkowego w Słupsku

Na planie oznaczone są mury miejskie (obronne) wraz z bramami i basztami. Fortyfikacje są typowymi elementami treści planów miast tego okresu, zatem ich obecność na omawianym planie jest oczywista.

4.4. Plan miasta z roku 1875

General-Karte von der Stadt Stolp nach dem Zenke'schen Plane copiert und auf die Gegenwart berichtigt durch A. Müller, Stolp, im Dezember 1875. W tłumaczeniu na język polski: Ogólna mapa miasta Słupska, według planu Zenke skopiowana i zaktualizowana przez A. Müllera, Słupsk, w grudniu 1875. Mapę wydał drukarnią C. Schrader. Sygn. MPŚ/BAK-20 (ryc. 4).

Ryc. 4. Ogólna mapa miasta Słupska według planu Zenke, skopiowana i zaktualizowana przez A. Müllera, 1875 (zmniejszona, format oryginału 49 × 61 cm). Źródło: zbiory Muzeum Pomorza Środkowego w Słupsku

Plan jest zorientowany w kierunku południowo-zachodnim. Obejmuje od strony zachodniej rzekę Słupię, od wschodu dworzec kolejowy, od strony północnej osiedle nadrzeczne, natomiast od południa cmentarz. Arkusz planu jest wielobarwny, utrzymany w tonacji zieleni, żółci i czerwieni. Barwy są tu naniesione ręcznie na czarno-białym drukowanym arkuszu mapy.

Plan nie zawiera objaśnień użytych znaków graficznych oraz oznaczeń literowych i liczbowych. W górnym lewym rogu znajduje się tytuł z datą i nazwiskiem

autora oraz podana jest skala mapy 1:3000, lecz jest ona dopisana prawdopodobnie w czasach współczesnych.

Obraz sieci wodnej na planie jest dość szczegółowy. Autor przedstawił Słupię wraz z jej meandrami oraz inne drobne ciekі.

Sieć ulic w mieście jest wyznaczona kwartałami zabudowy. Zastosowanie jednakowej sygnatury powoduje, że nie można rozróżnić ich ważności. Plan nie zawiera rozróżnienia ulic w mieście i na przedmieściach, natomiast szczegółowo i skrupulatnie przedstawiono drogi poza obszarem śródmieścia, co niewątpliwie ułatwia orientację.

Część budynków murowanych wyodrębniona została kolorem czerwonym, ale ponieważ plan nie ma legendy, trudno jest określić ich znaczenie. I tu – jak na wyżej omawianych planach – brak jest sygnatury dla kościołów. Na terenie śródmieścia widoczne są wyróżnienia pojedynczych zabudowań w obrębie kwartałów. Plan dobrze ilustruje fakt rozwoju Słupska poza murami do roku 1875.

Duża część obszaru znajduje się w kategorii terenów zielonych. Największą powierzchnię zajmują łąki w dolinie rzeki i poza nią, tereny uprawne tworzące zwarty obszar pól poza miastem, a w części przedmieścia ogrody. Niestety, brak jest objaśnienia tych wyróżnień.

Plan zawiera znaczną liczbę napisów informujących i ułatwiających orientację; opisane są niemal wszystkie ulice i drogi wylotowe na terenie śródmieścia i poza nim. Brak jest jedynie opisów budowli. Przedstawione zostały również umocnienia miejskie.

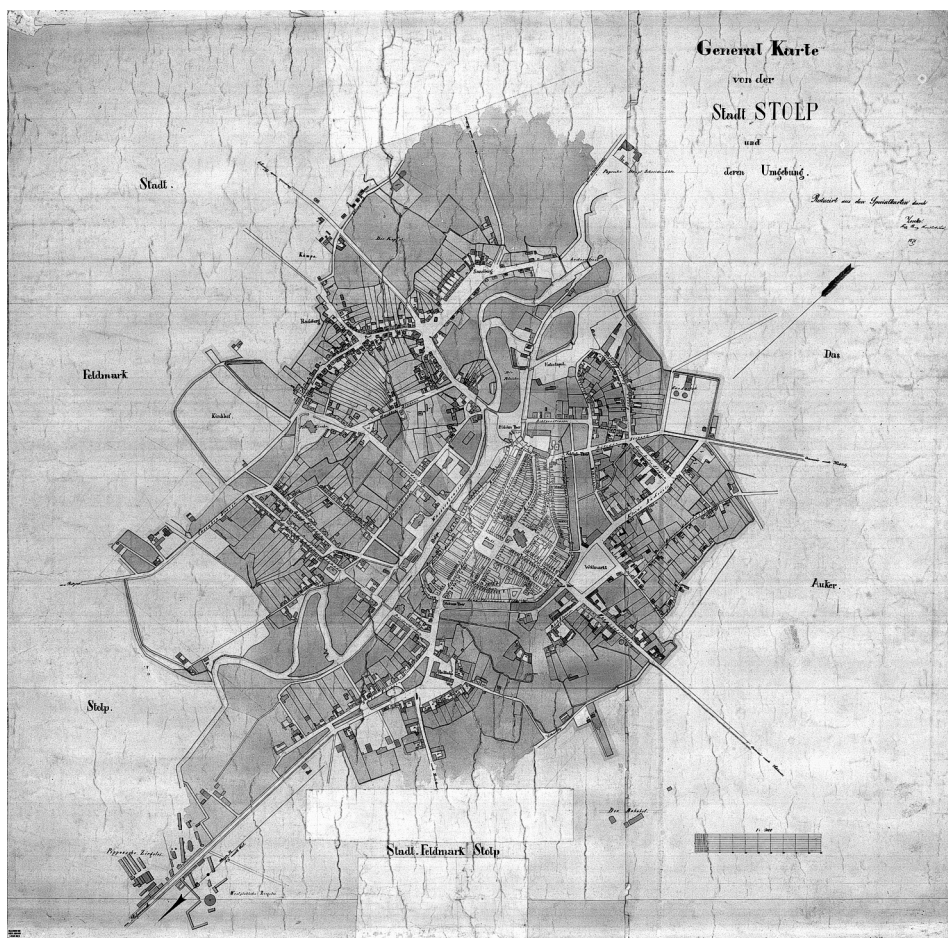
4.5. Plan miasta z roku 1879

General Karte von der Stadt Stolp und deren Umgebung, reducirt aus den Specialkarten durch Zenke 1879. W tłumaczeniu na język polski: Ogólna mapa miasta Słupska i okolicy pomniejszona z map specjalnych przez Zenke 1879. Sygn. MPŚ/BAK-19 (ryc. 5).

Plan Zenke z 1879 roku zawiera podziałkę transversalną i skalę liczbową 1:3000. Zorientowany jest w kierunku południowo-zachodnim. Przedstawia od strony zachodniej cmentarz i granicę polną, od wschodu osiedle nadrzeczne, od północy młyn i osiedle młyńskie, natomiast od południa dworzec kolejowy. Plan ten, podobnie jak wcześniejsze plany, utrzymany jest w tonacji zieleni, żółci i czerwieni.

Plan nie zawiera legendy. W prawym górnym rogu znajduje się tytuł planu z datą i nazwiskiem autora, a w prawym dolnym rogu autor umieścił podziałkę i informację o skali.

Arkusze ten pod względem rysunku zabudowy jest bardzo zbliżony do planu Müllera-Zenke z 1875 roku.

Ryc. 5. Ogólna mapa miasta Słupska i okolicy pomniejszona z map specjalnych przez Zenke (zmniejszona, format oryginału 50 × 50 cm). Źródło: zbiory Muzeum Pomorza Środkowego w Słupsku

5. Podsumowanie

W niniejszym artykule zwrócono uwagę na konieczność potraktowania dawnych planów jako interesujących obiektów kartograficznych, będących wyznacznikiem poziomu sztuki tworzenia map w przeszłości, choć nie pozbawionych ograniczeń oraz błędów. Jednocześnie nie można zapominać o planach jako źródłach informacji o historii miasta. W badaniach obrazów tak niewielkich obszarów z tak szczegółowym przedstawieniem przestrzeni nieuniknione jest przenikanie się dyscyplin nauki. Niezależnie od profesji wykonującego badania, nie może on unikać interdyscyplinarnej współpracy. Wydaje się, że takie podejście jest właściwe i godne polecenia również historykom kartografii.

Kompleksowa ocena dawnych planów miast pod względem ich wartości jako dzieł kartograficznych jest dokonywana rzadko, w przeciwieństwie do licznych analogicznych prób dotyczących planów i map współczesnych. Ważne jest także to, aby była ona oparta na uprzednio wykonanym przeglądzie stanu kartografii w danym okresie. W analizie opisowej treści planu konieczne jest częste odwoływanie się do wiedzy i źródeł historycznych; tak jak np. w tym przypadku – odwołanie się do historii powstania i rozwoju śródmieścia Słupska, co umożliwiło zgłębienie wiedzy na temat dziejów całego miasta i ułatwiło odczytywanie treści zawartej na dawnych planach. Ta część pracy, z pozoru mało kartograficzna, niezbędna jest w dalszych badaniach.

Przeprowadzenie analizy i oceny dawnych planów Słupska na podstawie źródeł kartograficznych i dostępnej literatury dotyczącej XVIII, XIX i XX wieku pozwoliło na zrozumienie zachodzących dotychczas przemian na badanym terenie. Przeanalizowanie wyłącznie źródeł kartograficznych nie byłoby bowiem wystarczające do zobrazowania zmian zachodzących w obrębie miasta. Konieczne stało się wykorzystanie informacji zawartych w źródłach pisanych, a następnie powiązanie ich ze sobą w jedną całość.

Zaprezentowane tu wybrane plany miasta Słupska to tylko drobna część kolekcji pozostającej w zbiorach Muzeum Pomorza Środkowego w Słupsku. Te dawne plany są obecnie skanowane, aby umożliwić ich większą dostępność. Godne uwagi i szerszej analizy opisowo-kartograficznej są same oryginały.

Literatura

- Aleksandrowicz S., Jankowska E., *O metodach badania map z XVI–XVII wieku (na przykładzie wybranych map krajów Europy Środkowej i Wschodniej)*, „Polski Przegląd Kartograficzny”, t. 21, nr 3–4, s. 134–147.
- Bielecki Z., Rybicki H., 1998, *Słupsk*, Oficyna Wydawnicza Radwan-Wano, Jan Topolewski, Warszawa.
- Chmiel D., Babiarz-Zych Z., 2002, *Miasto Słupsk i Powiat Słupski*, Starostwo Powiatowe w Słupsku, Słupsk.
- Eulitz O., 1926, *Stolp und seine Umgebung*, Stolp (Pommern).
- Historia Słupska*, 1981, Praca zbiorowa, red. S. Gierszewski, Polskie Towarzystwo Historyczne, Oddział i Stacja Naukowa Słupsk, Słupskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne, Poznań.
- Jara M., 1995, *Słupsk*, Tekst Sp. z o.o. Bydgoszcz, s. 3–20.
- Konias A., 1984, *Metody oceny dokładności dawnych map*, w: *Teoretyczne i metodyczne problemy współczesnej kartografii*, „Materiały Ogólnopolskich Konferencji Kartograficznych”, t. X, Lublin, s. 64–76.
- Lenart M., Wojciechowski M., Zonia Zajelska E., 2004, *Słupia*, „Biuletyn Stowarzyszenia Przyjaciół Muzeum Pomorza Środkowego w Słupsku”, s. 145–149.
- Lewandowska M., 1984, *Archiwalne pomoce informacyjne o materiałach kartograficznych dotyczących miast w polskich archiwach państwowych w: Miasta*, „Z Dziejów Kartografii”, t. III, Warszawa, s. 185–206.

- Lidmajer J., Machura T., Spors J., Wachowiak B., 1986, *Dzieje Słupska*, Polskie Towarzystwo Historyczne, Oddział w Słupsku, Słupskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne „Pobrzeże”, Słupsk.
- Nieścioruk K., 2004, *Z metodyki badania map dawnych*, „Annales UMCS”, Sec. B, vol. LIX, s. 273–281.
- Schulz F., Wolter B., 1984, *Stolp, Bilder aus dem Leben der Stadt von 1860–1984*, Bad Godesberg.
- Spors J., 1987, *W sprawie początków miasta lokacyjnego w Słupsku*, „Rocznik Słupski”, 1984, s. 17–34.
- Szałewska E., 2002, *Słupsk, Podstawy kształtowania ładu przestrzennego*, Słupsk, s. 23–153.
- Szczepanowska M., Wower H., *Słupsk zaprasza. Informator turystyczny*, Oddział Wojewódzki Polskiego Związku Esperantystów w Słupsku, Słupsk, s. 3–11.
- Szeliga J., 1993, *Metodyka i stan dokładnościowych badań dawnych map z obszaru Polski*, w: *Dorobek polskiej historii kartografii*, „Z dziejów Kartografii”, t. VI, Warszawa, s. 51–66.
- Szota P., 1978, *Analiza i ocena wybranych wielkoskalowych dawnych planów miasta Krakowa na tle współczesnej mapy zasadniczej*, „Zeszyty Naukowe Akademii Górniczo-Hutniczej im. Stanisława Staszica”, nr 689, Geodezja, z. 52, s. 193–205.
- Szpilewski S., 1996, *Słupsk – miasto zabytkowe*, „Spotkania z Zabytkami”, s. 8–14.
- Szpilewski S., 2002, *Zabytkowy Słupsk*, Towarzystwo Opieki nad Zabytkami, Oddział w Słupsku.
- Szypowska M., Szypowski A., 1971, *Słupsk*, Wydawnictwo Sport i Turystyka, Słupsk.
- Świechowski Z., Mertka J., 1958, *Z dziejów Słupska i Ustki*, Poznań–Słupsk, s. 11–38.
- Węglarz-Nitkowska J., *Słupsk jakiego nie znacie*, „Dialog Akademicki, Pismo Pracowników i Studentów Pomorskiej Akademii Pedagogicznej w Słupsku”, Słupsk.
- <http://www.muzeum.słupsk.pl/>, grudzień 2008.

Old city maps of Słupsk from the 18th to the end of 19th century

Summary

The purpose of the work is the analysis and the assessment of the oldest kept city maps of Słupsk. Showing area on the value of cartographic sources in the research process is the main establishing point of the study.

Public record offices hold a huge amount of sources concerning Polish cities. Among them cartographic documentation is taking an important place: maps, plans, perspective views and architectural pictures. This documentation enables to trace the urban planning development of Polish cities on the space of a few hundred years, showing the buildings development, letting being acquainted with more important objects and diverse communications devices. And as so, it may be an object of interest of the wider circle of specialists.

Presented in the article chosen city maps are only a piece from the larger collection kept by the Museum of Central Pomerania in Słupsk. At present, these former plans are being scanned in order to enable their greater availability. The originals themselves are worth the attention and wider descriptive-cartographic analysis.